

ПРОСТІР ПОЕЗІЇ ЮЛІЇ МУСАКОВСЬКОЇ: КОНСТРУЮВАННЯ ЗОНИ ВІЙНИ

THE SPACE OF YULIYA MUSAKOVSKA'S POETRY: THE WAR ZONE CONSTRUCTION

Демчук О.А.,

orcid.org/0000-0003-2031-0092

докторка філософії з філології,

старша викладачка кафедри української мови і літератури
Національного університету «Острозька академія»

У статті досліджено поетику зони війни в просторових координатах текстів Юлії Мусаковської. Революція Гідності, анексія Криму й окупація східних територій, повномасштабне вторгнення росіян в Україну й супровідні трагічні події ХХІ століття активізували науковий інтерес до геопоетичних вимірів літератури, проблем тожсамості, взаємодії *свого* й *чужого* в постколоніальних контекстах. Юлія Мусаковська належить до українських авторок, які послідовно конструюють мнемотичний дискурс сучасної війни у своїй творчості. Насамперед ідеться про збірки «Чоловіки, жінки і діти» (2015), «Бог свободи» (2021), «Каміння і цвяхи» (2024), у яких письменниця творить простір національної ідентичності в межових ситуаціях, спричинених збройним протистоянням.

Мета статті – дослідження особливостей авторської репрезентації зони бойових дій у поезіях Юлії Мусаковської, аналіз специфіки творення образів *свого* й *ворожого* та координат тожсамості в творчості поетеси, характеристика рецепції теми людської екзистенції у фізичних й ідентичнісних вимірах досвіду війни. Для досягнення завдань студії провідним методом обрано геопоетичний аналіз, також у роботі застосовано елементи герменевтичного методу тлумачення текстів, імагологічного і структурно-семіотичного аналізу.

У науковій розвідці доведено, що війна в поезії Юлії Мусаковської постає як тотальний всеохопний досвід, що проникає в повсякденність, трансформує буденний і звичний індивідуальний простір людського буття, наповнюючи щоденні ритми відчуттям небезпеки. Письменниця творить єдину зону війни, що розгалужується на всі міста України. У студії з'ясовано, що в координатах бойових дій образ дому втрачає цілісність символічного змісту та стає місцем фрагментації пам'яті.

У статті проаналізовано опозицію *своє–вороже*, яка є елементом формування зони війни в просторі поезії Юлії Мусаковської. Російське в рецепції письменниці закономірно втілює риси безжальності, жорстокості, усвідомленого зла. У творчості авторки *ворожому* протиставлено образ українського захисника, який набуває сакральних характеристик жертвності й готовності до боротьби за державність. Доведено, що вагомою проблематикою текстів поетеси є тема кристалізації національної ідентичності як процесу долання постколоніальних травм, а любов стає формою опору в екзистенційних викликах воєнної дійсності.

Ключові слова: геопоетика, ідентичність, війна, образ ворога, *своє–чуже*, простір дому, місце пам'яті, сучасна українська література.

The article examines the war zone poetics within the spatial coordinates of Yuliya Musakovska's poetry. The Revolution of Dignity, the annexation of Crimea and the occupation of eastern territories, the full-scale Russian invasion of Ukraine, and the accompanying tragic events of the twenty-first century have intensified scholarly interest in the geopoetic dimensions of literature, questions of identity, and the interactions between *the self* and *the other* in postcolonial contexts. Yuliya Musakovska is among the Ukrainian authors who consistently construct a mnemonic discourse of contemporary war in their works. This refers primarily to the poetry collections «Men, Women and Children» (2015), «The God of Freedom» (2021), and «Stones and Nails» (2024), in which the writer creates a space of national identity in the liminal situations brought about by armed conflict.

The aim of the article is to examine the distinctive features of the author's representation of the combat zone in Yuliya Musakovska's poetry, to analyse the specific ways in which images of *the self* and *the enemy* and the coordinates of identity are constructed in the writer's work, and to characterise the reception of the theme of human existence in both the physical and identity-related dimensions of the war experience. Geopoetic analysis has been chosen as the primary method to achieve the aims of the article. The work also employs elements of the hermeneutic method of textual interpretation, as well as imagological and structural-semiotic analysis.

The study demonstrates that war in Yuliya Musakovska's poetry emerges as a total, all-encompassing experience that permeates everyday life, it transforms the ordinary and familiar individual space of human existence, infusing daily rhythms with a sense of danger. The writer constructs a unified war zone that extends across all cities of Ukraine. The study established that within the coordinates of military conflict, the image of home loses the integrity of its symbolic meaning and becomes a site of fragmented memory.

The article analyzes the opposition of *the self image* versus *the enemy image* as an element in the formation of the war zone within the poetic space of Yuliya Musakovska. In the writer's reception, the Russian image consistently embodies traits of mercilessness, cruelty, and conscious evil. In the author's work, the hostile is contrasted with the image of the Ukrainian defender, who acquires sacred characteristics of sacrifice and readiness to fight for statehood. It is demonstrated that a significant thematic focus of the poet's texts is the crystallization of national identity

as a process of overcoming postcolonial trauma, while love becomes a form of resistance amid the existential challenges of wartime reality.

Key words: geopoetics, identity, war, enemy image, self–other, home space, sites of memory, contemporary Ukrainian literature.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росіян в Україну й трагічні події сьогодення актуалізували суспільний і літературознавчий інтерес до проблем національної ідентичності, пам'яті, дому й екзистенційного бездомів'я, гібридної топографії, простору війни, постколоніальних контекстів взаємодії *свого*, *чужого* й *ворожого*. Література, яка фактично «створює умови для проговорення травми» [9, с. 100], швидко реагує на жорстокі нестабільності світу, репрезентуючи фізичні ландшафти бойових дій і картографію тожсамості. Отож у центрі зацікавлень сучасної наукової думки перебувають поетика простору й особливості відтворення зони війни в текстах. До авторів, які в своїй творчості конструюють топоси тривожної дійсності, порушують питання пам'яті війни та людини в межових ситуаціях, належить Юлія Мусаковська, чий «вірші пишуться в силу людської потреби пізнання самого себе» [3, с. 11].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні теорії геопоетичних досліджень належать Гастону Башлярю, Кеннету Вайту, П'єру Нора, Марку Оже, Мішелю Фуко. В українських студіях простору вагомими є голоси Ігоря Бондаря-Терещенка, Максима Карповця, Анни Киридон, Світлани Кочерги, Олега Шаблія. Проблеми ідентичності, травматичної пам'яті та воєнного дискурсу в літературі стали об'єктом наукових зацікавлень Віри Агеевої, Зоряни Годунок, Наталії Горбач, Тамари Гундорової, Мирослави Іванишин, Оксани Пухонської. Вагомими є наукові роботи Ярослава Поліщука, присвячені дослідженню топографії сучасної української літератури, категоріям *місце*, або *ж місце пам'яті* (П'єр Нора), і *не-місце* (Марк Оже), які «розділено пунктирною зоною війни, зокрема в її гібридній якості» [7, с. 9]. Гібридний простір бойових дій, на думку літературознавця, є не лише фізичним – він конструюється також на рівні ментальності, пам'яті, культури, тожсамості.

Різні аспекти творчості Юлії Мусаковської досліджували Уляна Галич, Тарас Головань, Маріанна Кіяновська, Оксана Луцишина, Ярослав Поліщук, Ілля Рудійко, Уляна Федорів. Утім, жодна з перерахованих наукових розвідок не зосереджує увагу на просторі війни в поетичних текстах авторки, що й робить цю студію актуальною.

Постановка завдання. Мета статті полягає в системному дослідженні особливостей авторського конструювання зони війни у віршах Юлії Мусаковської, характеристиці образів *свого* й *ворожого* в поезіях, аналізі вимірів ідентичності та рецепції теми людського досвіду проживання межових ситуацій у текстах письменниці.

Виклад основного матеріалу. Юлія Мусаковська – українська авторка, основний масив творчості якої складають поезії. Вірші письменниці органічно вплетені в канву сучасної літератури, котра «стала унікальним феноменом, який поєднав в собі документальність свідчення та художнє моделювання внутрішнього світу людини, яка перебуває у стані травматичного досвіду війни» [1, с. 260]. Поетична збірка Юлії Мусаковської «Каміння і цвяхи» (2024) стала найбільш резонансною, позаяк була номінована на Шевченківську премію–2026. Окрім того, завдяки поезії «Як тільки не називали», уміщеній у цій книзі, роком раніше поетеса стала лавреаткою премії «The Asian Prize for Poetry». Виразним лейтмотивом збірки є пам'ять сучасної війни. Водночас авторка послідовно конструює простір бойових дій на фізичному й ментальному рівнях у попередніх поетичних книгах, зокрема в збірках «Чоловіки, жінки і діти» (2015) й «Бог свободи» (2021).

Війна входить у простір поезії Юлії Мусаковської раптово, руйнуючи звичну буденність, як-от у тексті «Прокидаєшся вранці а за вікном війна...». Ліричні герої миттєво й без попередження опиняються в координатах постійної небезпеки, де навіть дрібні щоденні справи набувають тривожного відтінку: «*прокидаєшся вранці а за вікном війна / поки ти ще спав вона тебе наздогнала / крізь підлогу чи двері в димар і куди не глянь / у щілини пролазить її кров'яниста твань / допиваєш із чашки каву а ось вона...*» [6, с. 67]. Загроза зливається з домашнім простором, із дверима, вікнами, підлогою, димарем тощо, укорінюється в повсякденність життя. Письменниця наділяє образ війни рисами переслідувачки, забарвлюючи її брудно-сірими тонами: «*сіролика фігура в заляпаному плащі / у юрбі несподівано вчепиться за плече / і процідить крізь зуби лагідне: не втечеш*» [6, с. 67]. Прийом персоніфікації підсилює відчуття невідворотності, підкреслює мотив фаталізму й необхідність прийняття нової трагічної реальності.

Юлія Мусаковська в поезіях «проговорює три-вожне передчуття катастрофи» [10]. Відповідно, топоси в текстах авторки поступово трансформуються в єдиний простір війни, що виразно спостерігаємо у вірші «Безпечне місце». Лірична героїня, яка перебуває в некупованому місті без бомбардувань і обстрілів, не відчуває захищеності, оскільки її близькі залишаються в небезпеці: «*Чи можу я бути в безпечному місці, / якщо мої батьки відмовляються їхати з дому, / але не мають бомбосховища під своєю багатоповіркою? / <...> / Чи можу я бути в безпечному місці, / коли мої друзі – під постійними обстрілами в Харкові, / Сумах, Ірпені, Бучі, без можливості виїхати?»* [5, с. 47–48]. Ментальний зв'язок ліричної героїні з сім'єю, друзями й близькими людьми виводить досвід війни за межі конкретних топосів, з'єднує різні міста, незважаючи на їх віддаленість від активних бойових дій. Топографія збройного протистояння в текстах авторки, окрім уже загаданих Бучі, Ірпеня, Сум, Харкова, охоплює також Запоріжжя, Каховку, Маріуполь, Чернігів та ін. Письменниця руйнує ілюзорність безпеки й спокою міст, де «*просто сирени повітряної тривоги кілька разів на день*» [5, с. 48], позаяк сама їхня присутність уже свідчить про загрозу. Репрезентуючи широку географію України й різні види небезпек, поетеса конструє єдиний простір країни, охопленої бойовими діями.

Ярослав Поліщук стверджує, що поетичний образ поряд із документальними джерелами «стає елементом колективної пам'яті» [8, с. 111]. На думку науковця, сучасна поезія про війну творить травматичну історію сьогодення, тому нерідко в текстах фігурує реальність. Фіксує трагедії й жахіття сучасного повномасштабного вторгнення у своїй ліриці також Юлія Мусаковська. У поезіях авторки натрапляємо на згадки про обстріл маріупольського театру, територія якого була маркована написом «діти», вбивства цивільних в Запоріжжі, облогу Маріуполя й терор щодо місцевих жителів як свідчення воєнних злочинів росіян. У тексті «Як тільки не називали» йдеться про наслідки підриву Каховської ГЕС 2023 року: «*Ріка – потвалтована, / гнана чужинцями, / накрила зелені поля, казкові діброви, / білі хати з дивами всередині, / вишневі сади біля них, / картаті багатоповірки, / все нажите і пережите, / рибу, птаха і звіра*» [5, с. 82]. Образ вишневого садка біля хати на асоціативному рівні відсилає реципієнта до творчості Тараса Шевченка, яка є вагомим частинкою української літературної та культурної традиції. Водночас метафора домі-

вок, *наповнених дивами*, стає втіленням людського життя, важливих деталей, із котрих воно зіткане, речей, які формують тожсамість і пам'ять. Згадані елементи складають як етнічний, так й особистісний виміри культури, яка наповнює «географічні території символічним змістом» [7, с. 6]. Стихія води, спаплюжена й розбурхана ворогом, трансформується в руйнівну силу, здатну стерти все на своєму шляху й поховати під собою домівки, місця пам'яті, людей, тварин, рослини, перетворивши простір на мертву зону. Порушена в поезії тема екоциду також зосереджує проблематику тексту на нищівному впливові збройного протистояння на природне середовище.

Тетяна Сушкевич слушно стверджує, що під поняттям *простір* варто розуміти не лише навколишнє середовище, а й також наповнення його іміджами *свого й чужого* [11, с. 231]. Отож автообраз, українське, й образ ворога, російське, в контексті творчості Юлії Мусаковської стають елементами конструювання зони війни в імагологічному її вимірі. Письменниця у своїй поезії чітко окреслює відповідального за катастрофічні події, оскільки «*ні до чого тут стихія чи воля божя*» [5, с. 82]. Знищення всього живого – це наслідки дій росіян, які в нинішньому стані війни за зрозумілих і закономірних причин є втіленням *ворожого*. Під час творення образу ворога авторка вдається до використання біблійних символів і міфологічних кодів: «*Називай на ім'я того, хто це вчинив. / Ім'я йому легион. / Ім'я йому – ціла країна. / Велика фатальна пляма / на карті світу*» [5, с. 83–84]. Алюзія на новозавітний сюжет про вигнання демонів, де нечистий дух називає себе легионом, підкреслює множинність і всеприсутність лихого. Таким чином, росіяни постають уособленням масштабного й свідомого зла.

Дзеркальною протилежністю в поезії Юлії Мусаковської є образ *свого*, а саме – українського захисника: «*Вона приводить його за руку додому, / знімає з нього бушлат, садить при столі. / Кажє: ось він, мамо, живий, але така втома, / ніби несе вагу всього світу – неба й землі / <...> / ...Наріж йому хліба, мамо, налий вина. / <...> Так вітали його, коли заходив у наші міста, / гілля під ноги стелили, співали гучних пісень. / Скільки їх потім з ним спиною до спини стало? / Скільки їх потім кидало брудом йому в лице? / <...> / Смерть, як собака, покійно лягає йому до ніг. / Він виставляє проти світла долоні свої, / і сонячні промені проходять крізь них*» [5, с. 32]. Новозавітні символи хліба й вина, гілля, постеленого до ніг, лицемірних зрадників,

долонь, крізь які наскрізь проходить сонячне світло, творять сакральний образ воїна, здатного на найвищу жертву – померти задля порятунку всіх людей. Прикметно, що покровителем українських солдатів у віршах Юлії Мусаковської є архангел Михаїл: «*Архангел Михаїл / сажу струшує з крил... / <...> / Архангел не відчуває руки...*» [4, с. 17]. Звернення до образу архистратига не випадкове, позаяк у християнській традиції Михаїл – захисник воїнів і справедливості. Окрім того, архангел як покровитель Києва, верховний командувач небесного війська, поранений і вкритий попелом від згарищ, перебуває поруч із українськими військовими, оберігає їх у боротьбі з ворогом, стоїть на захисті країни. Відтак Юлія Мусаковська конструє простір війни як морально бінарний, де розмежування свого й ворожого визначає координати добра і зла. Така диференціація цілком закономірна в контексті російської колоніальної політики й жорстокої агресії щодо українців.

Зону бойових дій у поетичній творчості Юлії Мусаковської сконструйовано також у буттєвих та ідентичнісних вимірах. У тексті «Вибір від слова "вибороти"...» найяскравіше розкрито проблему фрагментарної тожсамості свого етносу: «*вибір від слова "вибити", / вичавити із себе / комплекс молодшого брата, / співочого орача...*» [4, с. 17]. Гібридна ідентичність, складена з «напівправд» і «постправд» [7, с. 119], є наслідком років імперського впливу росіян. Саме шлях «вибивання» з себе комплексу меншовартості постає умовою кристалізації національної свідомості, необхідної для народу в стані війни. Маріанна Кіяновська слушно стверджує, що «поезія Юлії Мусаковської може бути розпізнана як особлива робота конструювання ідентичності» [3, с. 13–14]. У своїх текстах письменниця чітко наголошує на необхідності сепарації від колишніх радянських контекстів і переконань: «*вибір від слова "вибратися", / виборсатись / із вигрібної ями, / братської могили, / коліски народів / по трупах -надцятитітніх добровольців*» [4, с. 17]. Поезія деміфологізує імперський нарратив братніх народів й утверджує необхідність подолання прокляття гібридної ідентичності задля розірвання циклічності історії, у якій захисники платять своїм життям за помилки минулого.

Наскрізною в поезії Юлії Мусаковської є тема дому в координатах простору війни: «*Дім починається там, де закінчується війна. / Лютий бур'ян, шербатий одвірок, глечик без дна. / Подорожника листя – до свіжого садна. / Ось, бери і складай*

докупи, крихта до крихти» [6, с. 83]. На думку Уляни Федорів, образ дому «можна окреслити як знак-символ, у якому переплітаються загальне й особисте, буденне й сакральне, універсальне й національно марковане» [12, с. 211]. Війна ж руйнує цю цілість і трансформує місце пам'яті, що зберігало спогади про людське буття, на пустку. Усе важливе, що колись було чийось життям, редукується до вмісту тривожної валізи, як у тексті «Що у твоїй тривожній валізі – питають мене...». *Щітка стара для волосся, ягідні плями на майці дитячій, кілька вицвілих фотографій* [6, с. 67] – дрібні й водночас вагомні речі, що раніше наповнювали дім і буття в ньому, тепер стали символами пам'яті про минуле.

Зона війни в текстах Юлії Мусаковської має виразне гендерне маркування, позаяк поезія авторки «достоту навіть у чомусь патріархальна, архаїчна» [2]. Чоловікам відведено архетипну роль воїна, носія військового досвіду: «*Чоловіки виношують у собі війну. / Вона випиває з них соки, бряцає кістками, як зброєю, / окупує їхній мозок, вдирається до сну, / поки тінь ворога здійснюється над ними горою. / Важко так довго носити її в собі – і не зростися / з нею...*» [6, с. 108]. Натомість жінка стає якорем, що втримує чоловіка між війною й мирним життям: «*ось тобі цей на шматки розкряний чоловік, / для якого ти – нагадування, що треба дихати*» [6, с. 83]. Взаємодія фемінного й маскулітного в творах письменниці вибудовується в межах християнської системи цінностей, суголосної ідеї любові, яка довго терпить і милосердствує: «*Якби їхня спільна історія так і не почалася, / кожен зостався б сам на сам зі своєю війною*» [4, с. 34]. У цьому вимірі саме любов створює опору, що надає людині сил навіть у досвіді війни.

Висновки. Отже, Юлія Мусаковська в поезії формує багатовимірний простір фізичного, ментального, культурного й ідентичнісного досвіду війни. Сама зона збройного протистояння в текстах поетеси стає новою реальністю, вона проникає в буденність, трансформує простір дому, руйнує відчуття безпеки й усе навколишнє, переписує буттєві координати людини. Окрім того, письменниця документує реальність сучасного повномасштабного вторгнення на емоційному й чуттєвому рівнях. Лейтмотивом поезій авторки постає проблема гібридної тожсамості та постколоніальних травм, подолання яких необхідне задля уникнення циклічних помилок історії. У цьому контексті вагомими стають любов, пам'ять, міжособистісні зв'язки як форми опору зовнішній і внутрішній руйнації.

Зона бойових дій у творчості Юлії Мусаковської набуває імагологічних вимірів, позаяк письменниця конструює опозиційну парадигму *свого* й *ворожого*. Агресор набуває демонічних рис жорстокості, притаманних терористу, мислення якого сформоване в координатах імперських наративів. Натомість образ українського захисника стає іміджем-антитезою, репрезентованим у сакральних площинах жертвності й боротьби за свободу нації.

Конструювання зони війни в її просторових, антропологічних, культурологічних, екологічних та інших вимірах заслуговує на подальші дослідження не лише в творчості Юлії Мусаковської, а й у різножанрових текстах письменників-військових. Насамперед актуальними в окресленому дискурсі будуть твори Артура Дроня, Богдана Коломійчука, Максима Кривцова, Валерія Пузіка, Артема Чапая, Артема Чеха, Ярини Черногуз та інших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Айзенбарт Л., Скляр І., Великий Р. Література як спосіб осмислення травми: воєнна тема у творах 2022–2024 років. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Вип. 42. Т. 1. С. 258–266. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.1.44>.
2. Галич У. Свобода оплачується кров'ю. *Збруч*. 2022. URL : <https://zbruc.eu/node/111154> (дата звернення: 28.04.2026).
3. Кіяновська М. Дотик до шкіри. *Чоловіки, жінки і діти*. Львів : ВСЛ, 2015. С. 5–15.
4. Мусаковська Ю. Бог свободи. Львів : ВСЛ, 2021. 136 с.
5. Мусаковська Ю. Каміння і цвяхи. Львів : ВСЛ, 2024. 112 с.
6. Мусаковська Ю. Чоловіки, жінки і діти. Львів : ВСЛ, 2015. 128 с.
7. Поліщук Я. Гібридна топографія. Місця й не-місця в сучасній українській літературі. Чернівці : Книги – XXI, 2018. 272 с.
8. Поліщук Я. Поезія війни: від свідчення до збірного образу. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2025. Вип. XIII/1. С. 109–125. <https://doi.org/10.14746/sup.2025.13.1.7>.
9. Пухонська О. Травматичний досвід «чужої» війни в романі Сергія Пантюка «Війна і ми». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. 2021. Вип. 46. С. 97–103. <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2021.46.12>.
10. Рудійко І. Тактильність і скінченність часу в «Камінні і цвяхах» Юлії Мусаковської. *Культ критики*. 2024. URL : <https://kultkrytyky.com/taktylnist-i-skinchennist-chasu-v-kaminni-i-czvyahah-yuli%D1%97-musakovosko%D1%97/> (дата звернення: 28.04.2026).
11. Сушкевич Т. Автообрази в гетеропросторі українського історичного роману ХХ ст. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2011. Вип. 11. С. 230–236.
12. Федорів У. Топоси пам'яті в сучасній мілітарній українській поезії. *Українське літературознавство*. 2025. Вип. 89–90. С. 207–220. <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2025.89-90.4930>.

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 30.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 22.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026